

Наталія ВІТУШКО,

заввідділу НБУВ

Інтернет-інформація як джерело формування сучасного бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту

У публікації аналізуються інформаційні можливості використання Інтернет у межах сучасної бібліотечної практики, зокрема для створення бібліотечного інформаційно-аналітичного продукту. Подається характеристика джерельної бази Інтернет як складової інформаційного виробництва бібліотек.

В умовах формування інформаційного суспільства роль бібліотечних установ як виробничої системи, що вирішує завдання аналітичної обробки інформаційних потоків, підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів невпинно зростає. У зв'язку з цим увагу дослідників у все більшій мірі привертають проблеми підвищення ефективності бібліотечного інформаційно-аналітичного виробництва, важливого засобу введення в суспільний обіг матеріалів бібліотечних фондів, розвитку інформатизації.

Питанням аналізу проблеми місця й ролі інформаційного виробництва в сучасному соціокультурному просторі присвячені роботи: А. Антопольського, Ю. Арського, В. Брижко, В. Іноземцева. Роль і місце сучасної бібліотеки в інформаційному суспільстві теоретично обґрунтував А. Чачко. Проблеми розвитку бібліотек в інформаційному середовищі розглядаються в працях Л. Амлінського, В. Ільганаєвої, І. Моргенштерн, Ю. Столярова, Я. Шрайберга.

Важливу роль у теоретичному осмисленні й узагальненні питань, пов'язаних з розкриттям функції бібліотеки, технології інформаційного виробництва відіграли праці О. Астапович, М. Слободяника, О. Кириленко.

Економічні аспекти функціонування бібліотек активно досліджувались у працях І. Джерелієвської, М. Карташова, В. Ключєва, Л. Петрової, І. Фруміна. Автори дають загальну економічну оцінку діяльності бібліотек і використовують методи економічного аналізу щодо комплектування та використання бібліотечних фондів, матеріально-технічної бази бібліотек.

Проблему інноваційної компоненти бібліотечного інформаційного виробництва розроблюють науковці НБУВ під керівництвом академіка О. Онищенка – В. Горовий, А. Чекмарьов, Л. Костенко, Т. Павлуша, О. Воскобойнікова, Т. Добко та ін.

Вирішенню завдання визначення специфіки бібліотечно-інформаційного виробництва в умовах формування інформаційного суспільства присвячені праці І. Давидової. Можливості використання інформаційного сервісу Інтернету в бібліотеках України досліджувалися Л. Філіпповою, А. Романовим, В. Матюхіним.

Сучасні дослідники відзначають, що ускладнення соціально-економічного й політичного життя, зміна динаміки процесів у різноманітних сферах діяльності людини призвели до розвитку інформаційної індустрії, пов'язаної з вдосконаленням технологій виробництва нових знань. Поряд із цим актуалізується питання вдосконалення методик розширення доступу всіх категорій користувачів до наявних інформаційних ресурсів.

Особливе місце в процесах інформатизації суспільства належить глобальній комп'ютерній мережі Інтернет – зручному, доступному джерелу інформації, який принципово змінив систему нагромадження, зберігання, поширення інформаційних ресурсів. «Інтернет перетворився на публічний ресурс глобального масштабу, і керування його використанням повинне стати одним з основних питань порядку денного інформаційного суспільства» [10].

Про роль інтернет-інформації в сучасному суспільстві, її вплив на суспільне, культурне, політичне й економічне життя свідчить опитування 71 лауреата Нобелівської премії (близько третини сучасних лауреатів), проведене у 2001 р. дослідницькою компанією

Princeton Survey Research Associates за замовленням Cisco Systems. 89 % з них постійно користуються послугами мережі Інтернет і вважають, що інформаційно-комунікаційні технології значним чином трансформували їхній спосіб життя. 92 % опитаних відзначили Інтернет як унікальний засіб підвищення освітнього рівня й рушій нових технологій, 83 % – як засіб підвищення продуктивності праці та економічного зростання [12].

Популярність Інтернету поступово зростає і в Україні. Якщо у 2000 р. його послугами користувалось орієнтовно 180–190 тис. громадян, у 2005 р. – понад 1 млн, то у 2006 р. ця кількість вже перевищила 4,5 млн осіб [6].

Процеси інформатизації діяльності людини, створення глобальної інформаційної мережі Інтернет істотно вплинули на діяльність бібліотек, яким в інформаційному суспільстві приділяється особлива роль. «Повсякчас стикаючись з актуалізацією інформаційних процесів, суспільство дедалі більше усвідомлює необхідність існування соціальних інформаційних центрів для концентрування, структурування і підготовки до використання інформації» [5]. Змість зберігання книжкової продукції бібліотеки трансформуються в сучасні науково-інформаційні центри й посідають одне з найважливіших місць у його соціокомунікативній діяльності. Вони спрямовують свої зусилля на структурування, використання й надання інтегрованих знань, створення інформаційних послуг і продуктів, що є результатом аналізу та впорядкування інформації.

За наявності Інтернету, глобальних комп'ютерних мереж, коли читач має можливість отримувати інформацію з будь-яких куточків світу, бібліотека стає необхідною для аналітичної обробки інформації. Маючи у своєму розпорядженні комунікаційні канали, автоматизовані інформаційно-бібліотечні системи, гармонійно поєднуючи традиційні й сучасні електронні ресурси, бібліотеки отримують можливість збагачувати асортимент інформаційних продуктів у системі сучасних соціальних комунікацій, у т. ч. науково-аналітичними матеріалами [7].

Можливості використання Інтернету у вітчизняних бібліотеках здебільшого поки що розглядаються в межах традиційно сформованої бібліотечно-бібліографічної практики, а саме в таких її напрямках, як одержання бібліографічної, повнотекстової чи довідкової інформації. При цьому Інтернет дає можливість виконувати цю роботу більш якісно.

Разом з тим, в інформаційній галузі розвиваються можливості для розширення діяльності сучасних бібліотек. По-перше, у суспільстві зростає попит на інформацію, орієнтовану на вирішення конкретних завдань, на тематичний відбір інформації з різних джерел з подальшим її аналізом і аналітичною обробкою. По-друге, Інтернет як децентралізований віртуальний простір дає змогу впроваджувати нові форми організації праці, відбувається стрімкий процес диверсифікації інформаційних продуктів і послуг, бібліотеки ініціюють нові види інформації – створюють у мережі веб-сайти, веб-портали.

При цьому бібліотеки розвивають нові виробничі функції, які їм раніше не були притаманні. Важливим етапом в їх роботі стає створення спеціальних підрозділів з виробництва власних інформаційно-аналітичних продуктів за технологією «інформація на базі інформації» [5]. Такий підрозділ – СІАЗ (Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади) – з 1992 р. існує в НБУВ.

Враховуючи сучасні запити на створювані бібліотеками інформаційно-аналітичні продукти та еволюцію потреб на них у зв'язку з розвитком суспільних інститутів, СІАЗ здійснює оперативну підготовку матеріалів на базі Інтернет і друкованих ЗМІ за визначеною тематикою, спеціальних аналітичних матеріалів на базі використання систематично й різнобічно поновлюваних фондів монографічної та довідкової літератури, готує довідково-інформаційні, оглядові матеріали [8]. Інформаційно-аналітична продукція СІАЗу характеризується багатоаспектною джерельною базою, оперативністю задоволення запитів замовників, надійністю вико-

ристаних джерел, а отже – високою якістю використаної інформації.

У процесі підготовки інформаційно-аналітичних продуктів, особливо вузькопрофільних, важливим джерелом у роботі СІАЗу залишається інформація на паперових носіях. Вона і сьогодні цінується як більш точна, логічно структурована і, що дуже важливо, виготовлена відповідно до багатовікових традицій фіксації інформації, об'єднана попередніми напрацюваннями у сфері накопичення інформації відповідною внутрішньою логікою.

Разом з тим джерельна база Інтернету дала можливість прискорити обробку і використання великих обсягів оперативних матеріалів; розширити географію використання джерел інформації і їх кількість; за рахунок розширення й урізноманітнення джерельної бази підвищити якість бібліотечної інформаційно-аналітичної продукції (БІАП).

Значну допомогу в збереженні необхідного рівня оперативності БІАП надає робота з інформацією офіційних сайтів центральних та регіональних органів державної влади. Зокрема, це сайти Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, обласних держадміністрацій та ін. На сторінках цих інтернет-ресурсів розміщуються поточні новини, аналітичні матеріали, нормативно-правова база.

Важливою складовою в цій роботі є такий сегмент Інтернету, як електронні бібліотеки, неформальною датою народження яких вважається 1971 р. – рік утілення в життя Проекту Гутенберга (Project Gutenberg), та повнотекстові бази даних. З точки зору професійної інформаційної діяльності вони є однією з головних складових сукупного потенціалу мережі як впорядковані колекції різноманітних електронних документів, оснащені засобами навігації й пошуку. В електронних бібліотеках представлена значна кількість інформації. Зокрема, у бібліотеці конгресу США за останні 12 років оцифровано 10 % фондів (11 млн документів). У Національній бібліотеці Франції тільки в 2006 р. переведено в

цифровий формат і розміщено на веб-сайті 80 тис. текстових документів [11].

У процесі використання цього сегмента Інтернету для підготовки БІАП слід враховувати, що електронні бібліотеки можна розділити на дві основні категорії: безкоштовні (відкриті) електронні колекції текстів і комерційні повнотекстові бази даних. Безкоштовні електронні бібліотеки формуються, як правило, окремими ентузіастами або співтовариствами. Найвним є також такий їх різновид, що підтримується організаторами з метою отримання стійкого прибутку від розміщеної на сайті реклами.

Комплектування відкритих електронних бібліотек відбувається одним з таких шляхів:

- тексти копіюються з інших сайтів;
- скануються;
- тексти надходять безпосередньо з видавництва або від авторів.

Для безкоштовних електронних бібліотек характерною може бути невисока якість організації, невисока ефективність системи навігації й пошуку, граматичні помилки в текстах і т. п. Однак недоліки часто компенсуються великими обсягами й безкоштовними умовами користування.

З усього переліку представлених у мережі комерційних інформаційних продуктів для професійної інформаційної діяльності найбільший інтерес представляють повнотекстові бази даних. Одержання доступу до них для традиційних бібліотек значною мірою змінює підходи до інформаційної роботи в цілому.

Значне місце в джерельній базі, яку використовує в роботі СІАЗ (журнал «Україна: події, факти, коментарі», бюлетень «Резонанс», інформаційно-аналітичні випуски «Шляхи реформування української науки», «Прогнози», «Конфлікти в суспільному вимірі», «Безпека підприємництва», «Експертно-аналітичний висновок моніторингу ЗМІ з питань зайнятості населення та ринку праці» та ін.), належить українському сегменту Інтернету, наповненість якого можна охарактеризувати так:

- інформація про діяльність різних суб'єктів господарювання – 37 %;
- інформаційно-довідкові ресурси – 16,6 %;
- інформація та науково-технічні журнали – 6 %;
- інформація науково-дослідних та навчальних організацій – 4,4 %;
- інформація про діяльність органів державної влади – 1,3 % [7].

Серед них за своєю оперативністю вирізняються інтернет-ЗМІ. На будь-які події інтернет-видання реагують іноді навіть швидше, ніж інформаційні агентства (ІА), що пояснюється особливостями функціонування одиниці інформації в Мережі. Зокрема, ІА спочатку розміщує новину в закритій стрічці, після чого передплатники агентства вирішують, чи ставити її у свої новини. Тільки після цього запускається процес вторинної ретрансляції матеріалу. Через інтернет-ЗМІ інформація швидше надходить до масової аудиторії не тільки певного ЗМІ, але й пошукових систем, де його новини ретранслюються – МЕТА, Яндекс та ін. Через служби моніторингу друкованих засобів масової інформації вона потрапляє на їхні шпальти, оскільки новина вже стала частиною інформаційного простору, звичайно, якщо вона містить реальний інформаційний привід [13].

Ще одна важлива риса мережевих видань – їхня інтерактивність. Зворотній зв'язок з читачем проявляється в можливості негайно відгукнутися на будь-яку публікацію, розмістити статтю з резонансної проблеми, що перетворює інтернет-ЗМІ на цінне джерело дослідження, зокрема, інструментів піару, громадської думки, рівня громадської активності певних категорій населення.

Використовуючи інтернет-ЗМІ в аналітичні роботи, слід враховувати, що вони, як і друковані, бувають різних категорій. Є такі, що вмщують лише замовлену інформацію або відображають інтереси засновника. Є визнані лідери на ринку інтернет-ЗМІ – видання із серйозною репутацією, яким можна довіряти [ForUm (www.for-ua.com), MIGnews.com.ua (www.mignews.com.ua), proUA.com (<http://proua.com>), Корреспондент.net (www.korrespondent.net)],

Версии (www.versii.com.ua)]. Є сайти, які часто розміщують скандальні матеріали, але посилаються на анонімні джерела отримання інформації. При цьому вони можуть виступати як «посередники», що нав'язують певні ідеї суспільній свідомості. Роль співробітника інформаційної служби при підготовці інформаційно-аналітичного продукту полягає в тому, щоб у цьому потоці даних знайти надійну й точну інформацію і за її допомогою об'єктивно висвітлити найважливіші події і процеси в житті українського суспільства. За словами экс-президента відділу новин компанії Сі-Бі-Ес Е. Клаубера, «у демократичному суспільстві важливо, щоб люди не тільки знали, але й розуміли» [14].

Під час аналізу мережевої інформації необхідно брати до уваги й те, що всі інтернет-ЗМІ чимало дослідників розподіляє на дві зовні схожі, але відмінні за бізнес-схемами категорії: сателітні та автономні [15]. Кожна з категорій має свої характеристики, які впливають на якість інформації цих видань. Сателітні є додатковою формою відображення інформації традиційних ЗМІ, телеканалів, радіостанцій. У цьому випадку створення свого сайту в мережі може бути способом розширення аудиторії. Автономні – це ЗМІ, створені саме як ЗМІ, що працюють винятково в Інтернеті. Для деякого з авторів цих видань існують певні причини для вибору Інтернету як виняткового медіа-середовища – розмиті правила існування, що дають змогу вільно поводитися з інформацією на сайті, яку можна в будь-який час знищити, а отже – максимальна незалежність, можливість за допомогою «жовтої» інформації максимально підвищити рейтинг і швидко зробити прибуток на інтернет-рекламі.

Використовує у своїй роботі СІАЗ і регіональні мережеві видання (для підготовки бюлетеня «Регіони сьогодні», тематичних та аналітичних оглядів). В інформаційному полі українських регіонів Інтернет відіграє не таку велику роль, як у центрі, проте кількість користувачів мережі там поступово зростає. Отже, збільшуються їхні потреби в інтернет-послугах, що мають чітку тери-

торіальну прив'язку до місцевості, де вони мешкають. Це приводить до поступового формування ринків регіональних інтернет-ЗМІ. Чимало регіональних інтернет-видань віддають усю площу сайтів місцевій інформації, навіть якщо ця інформація оновлюється досить нерегулярно. На багатьох із них стрічка із загальноукраїнськими новинами є лише доповненням до неї і несе ще одне навантаження – підвищує рівень оперативності сайту в очах користувачів.

Кожен з більш-менш сформованого до сьогодні регіонального сегменту українського Інтернету має власну організаційну структуру, що виявляється в наявності в окремих регіонах власних регіональних порталів, інформаційних агентств, регіональних банерних мереж, що поєднують місцеві сайти. Це свідчить про досить високий рівень цього сегменту Інтернету, сукупність регіональних інтернет-проектів якого формує віртуальний інформаційний простір кожного регіону і дає можливість аналітику побачити події та процеси очима місцевої влади, місцевих журналістів, а не в сухому переказі центральних ЗМІ.

Стосовно сателітних і автономних інтернет-ЗМІ, про які йшлося вище, то перші в регіонах, як правило, представляють слабо фінансовані веб-відділення газет та телерадіокомпаній і не відіграють значної ролі в інформаційному середовищі. За винятком окремих із них, зокрема сайтів ТРК Вежа (<http://vezha.org>) (Івано-Франківська обл.), ТРК ЛЮТ (<http://www.lot.lg.ua>) (Луганська обл.), Кременчуцький Телеграф (<http://www.telegraf.in.ua>) (Полтавська обл.), вінницької газети «Місто» (<http://misto.vinnica.ua>), Запорізької регіональної радіокомпанії «Великий луг» (<http://www.vlug.zp.ua>) та ін.

Щодо автономних, то термін існування їх у регіонах невеликий – більшість не здатні за короткий термін самоокупитися. У результаті конкурентної боротьби в кожному регіоні виживає декілька успішних ЗМІ. Але навіть вони працюють у досить суворих фінансових межах, що змушує їх робити ставку не на якість матеріалів, а на популярність. Це підвищує рейтинг видання, але зву-

жує аудиторію, яка представлена лише однією категорією населення – молоддю.

Підсумовуючи сказане, треба відзначити, що за допомогою сучасних інформаційних технологій українські бібліотеки намагаються поєднувати традиційні і нові електронні ресурси, стають важливим суб'єктом світового інформаційного простору. У зв'язку з цим вони виконують дві основні функції: забезпечують інформаційну взаємодію між різними суб'єктами інформаційного простору та оберігають користувачів від масиву зайвої інформації, сприяючи ефективному використанню накопичених знань. Завдяки інформаційному інтернет-середовищу, проекти якого відкриті для вільного доступу, бібліотеки отримали можливість надавати свої матеріали одночасно тисячам дослідників у різних країнах світу. Разом з тим – розширили свої можливості у сфері якісного комплектування новими ресурсами.

Ефективне використання сучасними бібліотечними установами традиційних носіїв інформації в поєднанні з інтернет-ресурсами дає змогу повніше задовольняти інформаційні запити суспільства, використовувати актуальну інформацію в режимі онлайн, що підвищує її цінність для замовника.

Список використаних джерел

1. Библиотечно-информационное обеспечение в области социальных и гуманитарных наук на пороге XXI века [Текст]: материалы науч. конф., Москва 26 мая 1998 г. / РАН. ИНИОН. – М., 1999. – 180 с.

2. *Волкова, К. Ю.* Обзор современных направлений создания электронных библиотек [Текст] / К. Ю. Волкова // Электронные ресурсы и электронные библиотеки: ежегод. межвед. сб. науч. тр. – М. : ГПНТБ России, 2006. – С.16.

3. *Галимова, Е. Я.* Библиотечный сервис [Текст]: учеб.-метод. пос. – М. : ЛИБЕРЕЯ-БИБИНФОРМ, 2006. – 144 с.

4. *Гончаров, М. В., Шрайберг, Я. Л.* Введение в Интернет: В 9 ч. [Текст] / М. В. Гончаров, Я. Л. Шрайберг. – М. : ГПНТБ России, 2001 / Ч. 6: Интернет для средства массовой информации. – М. : ГПНТБ России, 2001. – 44 с.

5. *Горовий, В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів [Текст] / В. М. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 21 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. АБУ. – К., 2008. – 324 с.

6. *Горовий, В. М.* Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства [Текст] / В. Горовий. – К. : НБУВ, 2006. – 300 с.

7. *Губерський, Л. В., Макаренко Є. А.* та ін. Інформаційна політика України: європейський контекст [Текст] : монографія / Л. В. Губерський, Є. А. Макаренко та ін. – К. : Либідь, 2007. – 360 с.

8. *Онищенко, А. С., Попроцкая, В. Г.* Национальная библиотека Украины им. В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр [Текст] / А. С. Онищенко, В. Г. Попроцкая // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: науч.-практ. и теорет. сб. – Вып. 2. – К. : НБУВ, 2003. – С.15–39.

9. *Онищенко, О.* Бібліотеки в мінливому світі [Електронний ресурс] / О. Онищенко / інтерв'ю Л. Таран // Дзеркало тижня. – 2001. – 10.11 – 16.11. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/3000/3300/32830>, вільний. Заголовок з екрана.

10. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии: Декларация принципов (Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R, 12 декабря 2003 года) [Электронный ресурс] / Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества (г. Женева, 2003 г.) // Организация Объединенных Наций ЮНЕСКО. – Режим доступа: <http://www.zntu.edu.ua/base/Lib/zakon/03declar.html>, свободный. Заглавие с экрана.

11. *Пелагеша, Н.* Цифровая библиотека для всей Европы [Текст] / Н. Пелагеша // Зеркало недели. – 2008. – № 6 (685). – 16–22 февраля.

12. Престиж и опыт – основы партнерства : Интернет-инициатива Nobel-Cisco [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.content.com.ua/3101>, свободный. Заглавие с экрана.

13. *Носик, А.* Кислород Рунета. Роль интернета в формировании «повестки дня» [Электронный ресурс] / А. Носик. – Режим доступа: <http://www.4p.ru/main/theory/2965>, свободный. Заглавие с экрана.

14. *Беглайтер, Ральф.* Поток данных: новая роль СМИ (Глобальные вопросы) [Электронный ресурс] / Ральф Беглайтер. – Режим доступа : <http://www.infousa.ru/information/gjcom3.htm>, свободный. Заглавие с экрана.

15. *Таевский, Д. А.* Региональные Интернет-СМИ как зеркало интеллектуальной элиты [Электронный ресурс] / Д. А. Таевский. – Режим доступа : http://www.otd.ru/geo/sem_ob.htm, свободный. Заглавие с экрана.